

Вступ

Дві тисячі десятого року, провчившись шість років і ще стільки ж попрацювавши у стаціонарі, я пішов з посади лікаря-ординатора. Батьки мені цього не пробачили й досі.

Торік Генеральна медична рада поінформувала мене листом, що видаляє моє ім'я з медичного реєстру. Я не надто здивувався, бо на той час уже півдесятиліття не займався медициною¹, але на емоційному рівні це було велике діло – цю сторінку мого життя остаточно перегорнуто.

Новина, втім, була позитивною для однієї з кімнат у моєму будинку, яка звільнилася, коли я повиносив звідти – коробку за коробкою – старі документи, й почикрижив їх у шредері швидше за бухгалтера, що працював на Джиммі Карра². Що я вберіг від смертоносних пазурів, то це своє портфоліо часів підготовки. Усім лікарям рекомендують фіксувати власний медичний досвід – це називається рефлексивною практикою.

¹ Дослідження Міністерства охорони здоров'я Великої Британії 2006 року з'ясувало, що громадськість (цілком обгрунтовано) вважала, що лікарі підлягають щорічному оцінюванню. Насправді в той час лікарі могли безтурботно собі працювати від дня здобуття ліцензії до виходу на пенсію, і ніхто не перевіряв, чи вони досі пам'ятають, яким кінцем шприца треба встромляти в пацієнта. Після розслідування у справі Гарольда Шіпмена 2012 року запроваджено процес переатестації, за яким лікарі тепер проходять її що п'ять років. Якби автівки проходили технічний огляд раз на п'ять років, ви б, певне, нервувалися через не одну з них, що їдуть дорогою, проте, гадаю, це краще, ніж нічого.

² Ідеться про британського гумориста та ведучого Джиммі Карра, якого 2012 року звинуватили в ухиленні від сплати податків. (Прим. пер.)

Гортаючи своє портфоліо вперше за багато років, я зрозумів: моя рефлексивна практика полягала в тому, що я, сидючи в кімнаті чергового лікаря, записував усе бодай чимось цікаве, що зі мною траплялося. Вийшов такий собі щоденник Анни Франк (хоча писав я його в гірших побутових умовах).

З-поміж кумедних та буденних випадків, численних сторонніх предметів, що їх треба було діставати в пацієнтів з різних отворів, та дрібної бюрократії я згадав про тяжкі години свого буття ординатором, про те, як вони змінили моє життя. Перечитуючи портфоліо, я відчував, якими завищеними та необґрунтованими були до мене вимоги, що їх тоді, одначе, я сприймав як частину роботи. Були такі моменти, що я навіть не здригнувся б, прочитавши щось на кшталт «довелося пливти в Ісландію в жіночу консультацію» або «сьогодні з'їв гелікоптера».

Приблизно в той самий час, коли я заново переживав минуле, читаючи свої щоденники, лікарі-ординатори потрапили під вогонь політиків. Я гостро відчув, що лікарі не можуть донести свій погляд на події (імовірно тому, що постійно на роботі), і мене вразило, що громадськість не чує правди про те, що насправді означає бути лікарем. Замість просто стенати плечима та рвати свої свідчення на шматки, я вирішив щось зробити, щоб відновити рівновагу.

Ось що з цього вийшло: щоденники, які я вів, працюючи в системі Національної служби охорони здоров'я, з бородавками та чим завгодно. Як воно було – працювати на передовій, як це відбивалося на моему житті та як одного жахливого дня я зрозумів, що з мене годі. (Даруйте за спойлер, але ж ви й «Титанік» дивилися, знаючи наперед, чим закінчиться фільм.)

Принагідно я роз'яснюватиму вам медичну термінологію та трохи докладніше розповідатиму про коло обов'язків на кожній роботі. Я ж бо не вчиню з вами так, як учинили з ординаторами: не кину вас посеред бойовища в очікуванні, що ви повинні знати, як діяти.

1

Інтерн

Вирішити піти в медицину – це як отримати електронного листа з проханням вибрати страви до меню різдвяного корпоративу. Звісна річ, ви про всяк випадок оберете курку, і дуже ймовірно, що все буде гаразд. Та що, як хтось за день до цього поділиться у фейсбуці лячним відео про методи промислового сільського господарства й ви ненароком станете свідком масового обрізання дзьобів? Що, як у листопаді помре Морріссі¹, а ви з поваги до нього вже не житимете, як раніше, коли тільки те й робили, що наминали м'ясо? Що, як у вас розів'ється гостра алергія на гребінці? На жаль, ніхто не може пророкувати, що він захоче їсти шістдесят обідів по тому.

Кожен лікар вирішує йти в професію у віці шістнадцяти років, за два роки до того, як закон дозволяє надсилати в повідомленні фото своїх геніталій. Коли ви сідаєте і обираєте, які саме випускні іспити складати, то стаєте на стежку, що веде аж до пенсії або смерті, і, на відміну від різдвяного корпоративу, Джанет з відділу закупівель не обміняє свого сиру халумі на шпажках на вашу курку – якщо вибрали, то це надовго.

У шістнадцять з-поміж ваших причин йти в лікарі може бути щось таке: «У мене мама (тато) лікар», «Обожнюю дивитися

¹ Стівен Патрік Морріссі (нар. 1959 р.) – відомий англійський співак і композитор, екс-лідер гурту *The Smiths*; серед іншого, відомий як борець за права тварин. (Прим. пер.)

«Голбі-сіті»¹) чи «Хочу вилікувати рак». Перша та друга причини безглузді, а третя й була б доброю – попри надмірну серйозність, – якби не те, що коло цього заходжуються науковці, а не лікарі. До того ж вимагати від людини в такому віці додержувати слова трохи неправильно – це наче вважати малюнок із написом: «Хочу бути космонавтом», який ви намазюкали у віці п'яти років, за обов'язковий до виконання договір.

Особисто я не пам'ятаю, щоб медицина якось раптово спала мені на думку; цей вибір радше зроблено за замовчуванням, так само як власники телефонів мають на них рингтон зі звуками маримби або стандартне фото гірського кряжа на робочому столі комп'ютера. Я виріс у єврейській родині (хоч єврейською вона була переважно з огляду на їжу); ходив до школи, де, як у казані, варилися майбутні медики, юристи та урядовці; а ще лікарем був мій батько. Стати медиком мені судилося.

Позаяк конкурс на медичних факультетах становить десятеро людей на місце, усі абітурієнти обов'язково проходять співбесіду і приймають лише тих, хто краще за всіх витримає цей допит. Вважається, що всі кандидати складуть випускні іспити на «відмінно», тому університети ухвалюють рішення про зарахування не за академічними критеріями. Звісно, це має сенс; лікар мусить бути психологічно придатним до своєї роботи: повинен уміти приймати рішення в умовах страшного напруження, повідомляти лихі новини згорьованим родичам, щоденно мати справу зі смертю. Лікарі повинні мати рису, яку неможливо запам'ятати чи формально оцінити: хороший лікар – людина з великим серцем і розширеною аортою, через яку перекачується ціле озеро співчуття й людської доброти.

Принаймні так можна було б подумати. Насправді ж медичні факультети ні на краплицю цього не дають. Їхній ідеальний студент – це капітан двох спортивних команд, переможець

¹ «Голбі-сіті» (англ. *Holby City*) – медичний серіал британського виробництва; виходить в ефір від 1999 року. (Прим. пер.)

чемпіонату графства з плавання, перша скрипка молодіжного оркестру й редактор факультетської газети. Словом, навчання там – це наче участь у конкурсі «Міс Конгеніальність», хіба що без стрічки. Почитайте у «Вікіпедії» статтю про будь-якого відомого лікаря, і там неодмінно буде щось на кшталт: «Він став майстерним регбістом у молодіжних лігах. Досяг успіху в бігу на довгі дистанції, а протягом останнього року навчання був віце-капітаном легкоатлетичної команди». Конкретно цей опис узято зі статті про такого собі доктора Г. Шіпмена¹, тому, вочевидь, ця система неідеальна.

Королівський коледж у Лондоні задовільнило те, що в старшій школі я з відзнакою склав іспити з гри на піаніно та саксофоні, а до всього ще й писав якісь гівняні театральні рецензії для шкільного журналу. За таких умов я ідеально підходив на роль медика, тож 1998 року спакував торби й вирушив у сповнену небезпеками подорож (дев'ять із гаком кілометрів) від Даличу до Південного Кенсінгтону.

Як ви можете собі уявити, вивчення кожного пункту анатомії й фізіології людського тіла та ще й усіх можливих його відхилень – завдання без перебільшення колосальне. Однак хвилювання від того, що колись я стану лікарем, було таке сильне, що я був ладен буквально змінити ім'я, немов супергерой або міжнародний злочинець. Це відчуття штовхало мене до мети всі ці довгі шість років.

І ось я став лікарем-ординатором². Міг би вже йти на «Володар розуму»³ та обирати тему «Тіло людини». Мої домашні

¹ Гарольд Шіпмен (1946–2004) – британський серійний убивця, який, працюючи лікарем, убив щонайменше 215 своїх пацієнтів. (Прим. пер.)

² *Junior Doctor* – це той, хто ще не став лікарем-консультантом. Класифікація трохи заплутана, бо багато хто з цих «молодших» лікарів досяг уже досить поважних літ, дехто залишається в цьому статусі протягом п'ятнадцяти років, устигаючи здобути науковий ступінь та інші кваліфікації. Це як у Вестмінстері всіх, крім прем'єр-міністра, нарікати молодшими політиками.

³ «Володар розуму» (англ. *Mastermind*) – британське інтелектуальне шоу, відоме складними запитаннями й суворими умовами для учасників. (Прим. пер.)

кричали б у телевізор, що мій вибір надто загальний та широкий і треба було вибирати про атеросклероз чи мозолі, однак вони б помилялись. Я вибрав тему подужав би.

Урешті настав час іти працювати в палати і, озброївшись усіма тими вичерпними знаннями, перетворювати теорію на практику. Моя внутрішня пружина стислася донезмоги – і яким ударом стало усвідомлення, що я чверть життя провів у медичному виші, а він анітрохи мене не підготував до життя інтерна, яке наче перемалювали з «Доктора Джекїлла та містера Хайда»¹.

Удень робота була стерпна, хоча й до отупіння нудна й відбирала безліч часу. Щоранку ви приходите на обхід палат, де вся ваша команда лікарів тупцюється біля кожного пацієнта. Ви плентаєтеся позаду них, наче загіпнотизоване каченя, з турботливо зведеною й похиленою набік головою, занотовуючи кожен вислів старших: призначити МРТ, направити в ревматологію, записати на ЕКГ. Потім залишок робочого дня (а це, як правило, додатково чотири години, які не оплачуються) ви заповнюєте бланки й говорите по телефону. По суті, ви елітний особистий помічник. Це не надто схоже на те, заради чого ви навчалися в поті чола, та нічого із цим не вдієш.

Після нічних змін, проте, Дантівське пекло здається Діснейлендом: це суцільний жах. Переживаючи його, я розумів, що дарма думав, наче мої знання застосовуються несповна. Уночі інтерну видають маленький пейджер, що його ласкаво називають пищалкою, й перекладають на нього відповідальність за всіх пацієнтів у лікарні. За всіх і кожного, дідько б його взяв. Нічний старший інтерн з ординатором у цей час працюють у відділенні інтенсивної терапії: оглядають та при-

¹ Ієрархія така: інтерн, старший інтерн, ординатор, старший ординатор, консультант. Нещодавно звання перейменували, і тепер це F1, F2, ST1–7. Попрі це всі використовують стару термінологію – як тоді, коли шоколадні пластівці «Коко попс» на короткий час перейменували на «Чоко кріспіз».

ймають пацієнтів, поки ви чергуєте по палатах, тримаючи стерно корабля у своїх лише руках. Корабля велетенського, охопленого полум'ям; корабля, яким вас насправді ніхто не навчив кермувати. Ви вмієте перевіряти серцево-судинну систему пацієнта, розбираєтесь у фізіології вінцевих судин, ба навіть якщо ви здатні розпізнати кожну ознаку й кожен симптом серцевого нападу, це зовсім не те, що самому з ним упоратися вперше.

Палата за палатою надсилає вам на пейджер сигнал, медсестри одна по одній викликають вас дати раду черговому кризовому стану – і цьому кінця-краю нема всю ніч. Ваші старші колеги шукають в інтенсивній терапії пацієнтів з конкретними недугами на зразок пневмонії чи перелому ноги. У ваших пацієнтів схожі біди, та вони вже лежать у стаціонарі: в них до цього знайшли щось серйозне. Скидається на пропозицію «створи свій бургер сам» у перекусній: хвороби пацієнтів сховані під шаром їхнього поточного стану, а стан – під симптомами: ось ви бачите пацієнта з пневмонією, якого поклали до лікарні через печінкову недостатність; в іншого пацієнта зламано ногу внаслідок чергового нападу епілепсії. Ви – це мобільна реанімація в одній особі та фактично без підготовки; вас заливають біологічні рідини (аж ніяк не приємні), ви оглядаєте нескінченний потік пацієнтів з гострими недугами, яких дванадцять годин тому доглядала ціла команда лікарів. Раптом ви починаєте тужити за тими шістнадцятьма годинами адміністративної праці (або, радше, за якоюсь компромісною роботою, яка більш-менш відповідала б рівневі вашої підготовки).

Пан чи пропав: або ви навчаєтеся плавати, або разом із вами тоне сила-силенна пацієнтів. Варто сказати, що від цього всього я відчував хворобливе піднесення. Звісно, праця тяжка; звісно, проведені на чергуванні години – нелюдське випробування; звісно, я бачив таке, від чого шрами на сітківках моїх очей досі не загоїлися, та попри все я тепер був лікарем.

Вівторок, 3 серпня 2004 року

День перший. На обід – бутерброди, приготовані для мене Г.¹ У мене новий стетоскоп², нова сорочка й нова електронна адреса: atom.kay@nhs.net. Добре тепер знати: хоч там що сьогодні станеться, а ніхто мене не зможе назвати найнекомпетентнішою в лікарні людиною. Ба навіть якщо й назвуть, я всю вину перекаладу на Атома.

Спершу тішусь, як легко увійду в контакт із новими колегами, розповідаючи цей анекдот, та в пабі після роботи ця історія катастрофічно програє: моя подруга Аманда має прізвище Сондерс-Вест. Під час реєстрації поштової скриньки дефіс у прізвищі увагою не оминули. Так і написали: amanda.saundershyphenvest@nhs.net.

Середа, 18 серпня 2004 року

Пацієнт О. М. – сімдесятирічний інженер-теплотехнік на пенсії зі Сток-он-Трента. Та сьогодні ввечері, пані й панове, він буде «ексцентричним німецьким професором з непегеконливим акцентом». Узагалі-то не лише ввечері, а й зранку, вдень та кожен день свого перебування в лікарні – завдяки деменції, погіршеній інфекцією сечовивідних шляхів³.

Улюблена справа О. М. – іти позаду за лікарями на обході в халаті задом наперед, що робить його схожим на лікарський (іноді в трусах, інколи без – щоб показати всім зранку

¹ Г. – це моя друга половина; ми познайомилися за шість місяців до описуваних подій. Не хвилюйтеся, багато персонажів запам'ятовувати не доведеться. Це не «Гра престолів».

² Я цілковито за те, щоб пояснювати терміни по ходу оповідання, та якщо ви не знаєте, що таке стетоскоп, мабуть, краще цю книжку комусь подарувати.

³ У літніх людей інфекції сечовивідного тракту або взагалі будь-який різновид слабо вираженого сепсису часто супроводжується тим, що вони трохи спадають з розуму.

своє хазяйство), та устрявати вигуками «так!», «пгавильно!» з додаванням подекуди «геніально!», коли лікар щось говорить.

Коли обхід роблять консультанти та ординатори, я негайно веду його до ліжка й кажу медсестрам, щоб так загорнутий і лежав кілька годин. Коли роблю обхід сам, дозволяю йому трохи повештатися за мною. Я не надто добре знаю, що робити, а навіть коли роблю, впевненості в мене небагацько, тому дуже до речі мати із собою підстаркуватого німця в групі підтримки, що час від часу позаду волає «пгекгасно!».

Сьогодні він наклав купу на підлозі поряд зі мною, тож, на жаль, довелося звільнити його від виконання обов'язків.

Понеділок, 30 серпня 2004 року

Брак вільного часу ми з лишком надолужуємо історіями про пацієнтів. Сьогодні в їдальні для персоналу¹ за ланчем ми обмінюємось історіями про маячню, яку люди видають за симптоми. За минулі кілька тижнів ми бачили пацієнтів, у яких зуби сверблять, у яких раптово покращився слух та в яких під час уринації болить рука. У відповідь на кожну історію ми легенько та ввічливо сміємося, ніби прослухавши промову місцевого поважного гостя на випускному вечорі. Ми сидимо за столом і по колу розповідаємо про свої випадки – такі собі історії про привидів біля вогнища, – аж поки черга не доходить до Шеймуса. А він оповідає нам, що цього ранку в інтенсивній терапії хтось заявив, буцімто пітніє лише половиною обличчя.

¹ Їдальня для персоналу – це в нас такий спільний простір з кількома диванами та обшарпаним столом для пулу. А ще цим словом можна позначити стан більшості моїх пацієнтів протягом перших місяців їхнього перебування в лікарні. (Гра слів: «їдальня для персоналу» та «жалюгідний стан» англійською вимовляються й пишуться однаково – *mess*. (Прим. пер.)

Шеймус відкидається на стільці, очікуючи на фурор від своєї історії, та у відповідь – лише тиша, аж поки мало не всі одноставно питають: «То це що, синдром Горнера?» Він про нього ніколи не чув, отож не знає, що цей синдром, імовірно, вказує на пухлину в легенях. Шеймус із оглушливим шкрябанням чухмарить собі макітру, відкидає волосся назад, а потім підхоплюється з місця й біжить до телефона: сказати, щоб пацієнта повернули у відділення. Я доїдаю його «твікс».

П'ятниця, 10 вересня 2004 року

Помічаю, що всі пацієнти в палаті мають однаковий пульс – шістдесят ударів, який заносять до температурного аркуша, тому потайки вивчаю, як саме молодший медбрат виконує вимірювання. Він знаходить пульс пацієнта, дивиться на годинник і ретельно рахує кількість секунд на хвилину.

Неділя, 17 жовтня 2004 року

Щоб трохи віддати собі належне, скажу, що не запанікував, коли пацієнт, якого я оглядав, раптом почав, наче зі шланга, виливати мені на сорочку потоки крові з рота. Однак більше себе хвалити мені нема за що, адже я не знав, що треба робити далі. Попросив медсестру, що була поряд, покликати Г'юго, мого ординатора, який саме перебував у сусідній палаті, а сам тим часом увів пацієнтові у вену «венфлон»¹

¹ «Венфлон», або канюля, – це пластикова трубка, яку вводять у тильний бік кисті або на згині ліктя, щоб через неї внутрішньовенно вводити ліки чи інші рідини за допомогою крапельниці. Уміти вставляти «венфлони» – один із головних обов'язків інтерна, хоча за весь час навчання в медичному університеті я цього жодного разу не робив. У ніч напередодні першого робочого дня один із моїх сусідів у гуртожитку при лікарні вкрав з палати коробку з цими «венфлонами» – їх там було близько вісімдесяти – і ми протягом кількох годин вчилися робити катетеризацію на собі, аж поки цю навичку не опанували. Після цього ще багато днів у нас на руках не сходили «доріжки».

і розпочав вливання. Перш ніж я встиг щось зробити ще, прийшов Г'юго – дуже вчасно, бо ідеї в мене геть вичерпалися. Може, варто пошукати, де в нього кран? А може, запахати йому в горлянку рулон паперових серветок? Або ж накидати в цю криваву масу базиліку і подати як гаспачо?

Г'юго діагностував варикоз стравоходу¹. Це скидалося на правду, бо пацієнт кольором став схожий на Гомера Сімпсона – я маю на увазі ранні серії, де контрастність була значно вища, а персонажі мали вигляд такий, наче їх нашкрябали первісні люди на стінах печер. Г'юго спробував зупинити кровотечу зондом Сенгстейкена². Пацієнт щосили смикався та опирався цій штуценції, яку йому хотіли запахати в горлянку, вистрілюючи струменями крові навколо: вона потрапляла на мене, на Г'юго, на стіни, штори та стелю. Це мало такий вигляд, ніби випуск передачі «Рятуйте! Ремонт» знімають в особливо авангардному стилі. Найгіршим був звуковий супровід. Із кожним вдихом, що робив бідолаха, ми чули, як кров усмоктується в легені й душить його.

Поки вводили трубку, кровотеча зупинилася. Врешті-решт вона завжди зупиняється, а цього разу – з найтрагічнішої причини. Г'юго зафіксував смерть пацієнта, зробив позначки в паперах і попросив медсестру поінформувати родину померлого. Я зняв із себе просякнутий кров'ю одяг, і ми мовчки надягли хірургічні костюми, у яких проходили до кінця зміни. Ось воно й сталося – перша смерть, очевидцем якої я став, страшна настільки, наскільки це можливо. В ній не було нічого романтично-прекрасного. Згадати

¹ Варикоз – це тяжке ускладнення цирозу печінки, за якого у вас усередині стравоходу сильно набрякають вени. Вони можуть будь-коли луснути і спричинити рясну кровотечу.

² Це така трубка, яку можна встромити через горло, а коли вона встановлена, надути, мов повітряну кульку, щоб вона натиснула на судини і, якщо пощастить, зупинила кровотечу.

лише ті звуки. Г'юго покликав мене надвір покурити – нам обом після такого це було конче потрібно. Досі я ніколи не кутив.

Вівторок, 9 листопада 2004 року

О третій ранку сигнал пейджера вихопив мене з мого першого за три зміни тридцятихвилинного сну, щоб виписати снодійне пацієнтові, чий сон, вочевидь, важливіший за мій. Коли я прийшов до палати, то зрозумів, що сили в мене потужніші, ніж я гадав: пацієнт уже спав.

П'ятниця, 12 листопада 2004 року

В аналізі крові стаціонарної хворої зашкалює згортваність без будь-яких зрозумілих причин. Г'юго врешті докопується до правди. Пацієнтка вживала капсули «Сейнт Джон Ворт», які купила в магазині здорового харчування від тривоги. Г'юго роз'яснює їй (а, правду кажучи, то й мені), що ці капсули впливають на метаболізм варфарину, тому згортваність, імовірно, знизиться, якщо вона припинить їх пити. Пацієнтка вкрай здивована.

– Я гадала, що то звичайні трави – як вони можуть нашкодити?

Після слів про «звичайні трави» здається, що температура в приміщенні падає на кілька градусів, а Г'юго ледь стримує стомлене зітхання. Звісно, в такому родео він бере участь не вперше.

– Абрикосові кісточки містять ціанід, – сухо відповідає він. – Бліда поганка, якщо її з'їсти, у п'ятдесяти відсотках випадків убиває людину. Природне – це не обов'язково безпечно. У мене в саду є рослина: якщо на ній просто посидіти, то за десять хвилин настане смерть.

Справу зроблено: пацієнтка викидає таблетки у смітник.